

Oleh Sokolovskyi,
doktor habilitowany, docent
Żytomierskiego Uniwersytetu Państwowego imienia Iwana Franki
ORCID: 0000-0003-2228-3040
osokol83@ukr.net

REALIZACJA PRAWA DO WOLNOŚCI ŚWIATOPOGLĄD I WYZNANIA W PROGRAMACH PARTII POLITYCZNYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ I UKRAINY: ANALIZA PORÓWNAWCZA

W artykule przeanalizowano programy partii politycznych Ukrainy i Rzeczypospolitej Polskiej dotyczące regulacji stosunków społecznych w sferze religijnej, które mają zapewnić obywatelom prawo w sferze wolności sumienia i wyznania oraz ich orientację na rozwiązywanie konfrontacji międzywyznaniowych poprzez dialog. Będąc instytucją społeczeństwa obywatelskiego, partie polityczne realizują potrzeby społeczne poprzez mechanizm interakcji z najwyższymi władzami państwa, reagując na trudności i konflikty poprzez zawieranie kompromisów, które zapewnią kształtowanie harmonii narodowej. Ich działalność regulują normy prawne, które określają ich konstytucyjne funkcje w ramach ustalonego systemu politycznego oraz kompleks relacji związanych z tworzeniem i działalnością partii. Stwierdzono, że polityka religijna jest elementem sfery publicznej do lobbowania i ochrony własnych interesów. Wzajemne oddziaływanie tożsamości religijnej i politycznej pozwala zidentyfikować narzędzia polityki religijnej, które zwiększają poziom zaufania obywateli: religia, podobnie jak polityka, koncentruje się na społeczności, a nie na konkretnym podmiocie; komunikacja jako środek komunikacji nie tylko z zwolennikami, ale także ze społeczeństwem jako całością; wykorzystanie autorytetu władzy jako nośnika tradycji narodowych i następcy dziedzictwa kulturowego i historycznego. Udowodniono, że wierzący uczestniczą w różnych ruchach politycznych ze względu na własne przekonania i zwracają się ku religii jako ideologicznej podstawie swoich interesów. Ustalono, że w zachowaniach wyborczych elektorat stopniowo staje się coraz bardziej zależny nie od programów czy platform politycznych, ale od przynależności wyborców do dużych grup społecznych w ramach organizacji religijnych.
Słowa kluczowe: religia, stosunki państwo-Kościół, polityka religijna, partie polityczne, wolność sumienia i wyznania.

Олег Соколовський. Реалізація права на свободу світогляду та віросповідання в програмах політичних партій Республіки Польща й України: порівняльний аналіз

У статті проаналізовано програми політичних партій України та Республіки Польща щодо регулювання суспільних відносин в релігійній сфері, які повинні забезпечувати право громадян у царині свободи совісті й віросповідання та їх орієнтацію на вирішення міжконфесійних конфронтацій через діалог. Будучи інститутом громадянського суспільства, політичні партії реалізують суспільні потреби через механізм взаємодії з вищими органами влади держави, реагуючи на складнощі та конфлікти шляхом укладання компромісів, котрі забезпечать становлення загальнонаціональної злагоди. Їх діяльність регламентується за допомогою правових норм, які визначають їхні конституційні функції в межах сформованої політичної системи та комплексу відносин, пов'язаних зі створенням і діяльністю партій. Установлено, що релігійна політика партій є складовою публічної сфери для лобіювання й захисту власних інтересів. Взаємодія релігійної й політичної ідентичності дозволяє визначити інструменти релігійної політики, які підвищують рівень довіри громадян: релігія, як і політика, орієнтується на спільноту, а не на конкретного суб'єкта; комунікація як засіб зв'язку не лише з послідовниками, а й із суспільством загалом; використання авторитету влади як носія національних традицій і наступника культурно-

історичної спадщини. Констатовано, що в умовах традиційної релігійності українського та польського суспільства, політичні партії часто використовують релігійні організації для завоювання симпатії народу, особливо під час виборчих компаній. Доведено, що віряни через власні переконання беруть участь у різних політичних рухах і звертаються до релігії як до ідеологічного підґрунтя своїх інтересів. Обґрунтовано, що у виборчій поведінці електорат поступово стає все більш залежним не від політичних програм або платформ, а від належності виборців до великих соціальних груп у межах релігійних організацій.

Ключові слова: релігія, державно-церковні відносини, релігійна політика, політичні партії, свобода совісті та віросповідання.

Oleh Sokolovskyi. Implementation of the right to freedom of worldview and religion in the programs of political parties of the Republic of Poland and Ukraine: a comparative analysis

The article analyzes the programs of the political parties of Ukraine and the Republic of Poland regarding the regulation of social relations in the religious sphere, which should ensure the right of citizens in the sphere of freedom of conscience and religion and their orientation towards solving inter-religious confrontations through dialogue. Being an institution of civil society, political parties realize public needs through the mechanism of interaction with the highest authorities of the state, responding to difficulties and conflicts by making compromises that will ensure the formation of national harmony. Their activities are regulated by legal norms that determine their constitutional functions within the established political system and the complex of relations related to the creation and activity of parties. It has been established that the religious policy of parties is a component of the public sphere for lobbying and protecting one's own interests. The interaction of religious and political identity makes it possible to determine the tools of religious policy that increase the level of trust of citizens: religion, like politics, is oriented to the community, not to a specific subject; communication as a means of connection not only with followers, but also with society in general; using the authority of the government as the bearer of national traditions and the successor of cultural and historical heritage. It was stated that in the conditions of traditional religiosity of Ukrainian and Polish society, political parties often use religious organizations to win the sympathy of the people, especially during election campaigns. It has been proven that believers participate in various political movements due to their own beliefs and turn to religion as the ideological basis of their interests. It has been established that in electoral behaviour the electorate gradually becomes more and more dependent not on political programs or platforms, but on the voters' affiliation to large social groups within religious organizations.

Key words: religion, state-church relations, religious policy, political parties, freedom of conscience and creed.

Określenie problemu i jego związek z ważnymi zadaniami naukowymi i praktycznymi. Sfera polityczna to przestrzeń społeczna, która powstaje poprzez uporządkowanie zorganizowanych relacji między ludźmi. Obowiązek zapewnienia stabilności takiej organizacji spoczywa na instytucjach politycznych, które powstały podczas długiego rozwoju historycznego i wyrażały polityczne interesy niektórych grup społecznych. Cechą instytucji politycznych jako instytucji władzy państwowej jest ich legitymacja, to znaczy ich działalność jest regulowana przez ustawodawstwo, co określa ich uprawnienia i funkcje.

Instytucje polityczne jako elementy strukturalne systemu politycznego odzwierciedlają interesy warstw politycznych i socjalnych społeczeństwa. W naszym badaniu przyjrzymy się tym instytucjom politycznym, które w ramach swoich konstytucyjnych uprawnień wpływają na kształtowanie polityki religijnej i procesów religijnych na Ukrainie i w Polsce. Instytut Obywatelstwa określa prawa i obowiązki państwa i obywatela w stosunku do siebie. Instytucja partii politycznych zapewnia natomiast uporządkowanie relacji, które rozwijają się podczas tworzenia organizacji politycznych oraz w relacjach między nimi. Dlatego elementem ich działalności jest wzajemne funkcjonowanie państwa wraz ze wszystkimi jego strukturami administracyjnymi i instytucjami; działalność partii i

ruchów politycznych; działalność opinii publicznej i politycznej; funkcjonowanie mediów masowych; zróżnicowany wpływ ze strony elit politycznych i przywódców politycznych.

Analiza badań i publikacji podstawowych. Wśród badaczy, którzy przeprowadzili analizę religijną programów politycznych podczas wyborów parlamentarnych w Rzeczypospolitej Polski, należy wymienić prace P. Suly, W. Sokoła, K. Kowalczyka i innych. Analiza ideologicznego pozycjonowania partii została przeprowadzona na podstawie projektów badawczych D. Karnowskiej i P. Boreckiego, natomiast jakościowa analiza programów politycznych będzie dokonywana przede wszystkim na podstawie analizy programów polskich partii politycznych, które startowały w wyborach parlamentarnych do Parlamentu. Analiza zagadnień religijnych w programach wyborczych partii politycznych Rzeczypospolitej Polskiej nie jest wystarczająco podkreślona w religioznawstwie ukraińskim. Tymczasem w praktyce międzynarodowej analiza programów wyborczych zajmuje ważne miejsce wśród badań i w dużej mierze uzupełnia metody badawcze w celu zrozumienia zjawisk zachodzących w sferze religijnej. W tym badaniu wzięliśmy pod uwagę takie kwestie, które zostały uwzględnione w programach wyborczych polskich partii politycznych w wyborach parlamentarnych, w szczególności stosunek do dziedzictwa komunistycznego, rola Kościoła katolickiego i temu podobne.

Celem badania jest analiza porównawcza programów partii politycznych Ukrainy i Rzeczypospolitej Polskiej dotyczących realizacji prawa do wolności światopoglądu i wyznania.

Prezentacja głównego materiału i uzasadnienie uzyskanych wyników naukowych. Ważną instytucją systemu politycznego państwa są partie polityczne, które wyrażają interesy części narodu lub grupy społecznej. Ich działalność jest regulowana za pomocą norm prawnych, które określają ich funkcje konstytucyjne w ramach ustalonego systemu politycznego i kompleksu stosunków związanych z tworzeniem i działalnością partii [1, s. 39]. Będąc instytucją społeczeństwa obywatelskiego, partie polityczne realizują potrzeby społeczne poprzez mechanizm interakcji z najwyższymi władzami państwa. Partie polityczne muszą reagować na zawilości i konflikty poprzez kompromisy, które zapewnią, że powstanie ogólnokrajowa zgoda.

Rozpad ZSRR i proklamacja niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy stworzyły warunki kształtowania i rozwoju narodów politycznych. Na Ukrainie zdecydowana większość partii politycznych porzuciła etniczną zasadę kształtowania narodu na rzecz polityki, która wynikała ze stanowiska partii lewicowych i liberalno-centrowych. W warunkach duchowej próżni, która rozwinęła się po upadku ideologii komunistycznej, pojawiła się potrzeba wypełnienia ideologicznym postępowaniem żądań społeczeństwa. Apel ludzi do kościoła i wartości religijnych skoncentrował wysiłki ukraińskiej elity politycznej na religii, w której widziała środek zjednoczenia społeczeństwa w celu rozwiązania problemów bytu posttotalitarnego [2, s. 82].

Istotną cechą współczesnego podejścia Rzeczypospolitej Polski do rozwiązywania aktualnych problemów sfery religijnej jest brak sowieckiego dziedzictwa wpływów politycznych. W przeciwieństwie do Ukrainy, w której wprowadzono ateizm, a budowlę religijne zostały zniszczone lub zmienione na inne potrzeby funkcjonalne, Kościół Katolicki w Polsce jako instytucja nie został zakazany, co przyczyniło się do zachowania tradycji kulturowych i polskiej tożsamości. Ważnym elementem kształtowania polityki religijnej Polski jest mentalny paradygmat Polaków, który obejmował cechy narodowe, system wartości i wzorce zachowań wobec wiary chrześcijańskiej. Jeśli istnieją konstruktywne cechy mentalne, do których oprócz religijności należy patriotyzm, poczucie wolności i niezależności, honor i obowiązek, kultywowanie tradycji rodzinnych, Polakom towarzyszą ambiwalentne i destrukcyjne cechy mentalne. Wśród nich uczeni obejmują emocjonalność, indywidualizm, konserwatywne poglądy, skłonność do kłótni, brak zaufania, skargi i niezadowolone [3, s. 94].

W warunkach tradycyjnej religijności społeczeństwa ukraińskiego i polskiego, partie polityczne bardzo często wykorzystują organizacje religijne do zdobywania sympatii ludzi, przede wszystkim podczas kampanii wyborczych [4, s. 3]. Chociaż Kościół nie jest instytucją polityczną, ma jednak znaczący wpływ na życie polityczne społeczeństwa. Wyraża się to przede wszystkim poprzez element ideologiczny, który określa poglądy polityczne wierzących. Ponadto sami politycy wykorzystują

organizacje religijne do własnych celów, w szczególności w celu nadania masowym ruchom społeczno-politycznym atrakcyjnego charakteru. Należy również zauważyć, że sami wierzący poprzez własne przekonania uczestniczą w różnych ruchach politycznych i zwracają się do religii jako ideologicznego tła swoich interesów [5].

Kształtowanie się systemu partyjnego Rzeczypospolitej Polskiej uwarunkowane jest społeczno-polityczną strukturą społeczeństwa i sferą instytucjonalną systemu partyjnego. Decydującą rolę w życiu politycznym kraju odgrywają instytucje prezydenta, związków zawodowych i Kościoła Katolickiego. Polityczne znaczenie Kościoła Katolickiego wynika z jego historycznej roli jako kościoła narodowego, jednego z głównych czynników tożsamości Polaków. Naturalnie przedstawiciele Kościoła Katolickiego brali czynny udział w negocjacjach, które odbyły się z inicjatywy władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w celu przekształcenia postkomunistycznego reżimu poprzez przeprowadzenie wyborów w kurialnym systemie wyborczym. Udział w kampanii wyborczej Kościoła i poparcie dla prezydenta lidera "Solidarności" L. Wałęsy umocniły pozycję instytucji religijnej w procesach politycznych kraju. Dlatego poparcie Kościoła dla partii politycznej podczas wyborów parlamentarnych w 1993 r. stawia ją na uprzywilejowanej pozycji w systemie partyjnym.

W wyniku wyborów parlamentarnych polski system partyjny zaczął reprezentować dwa kierunki-centroprawicowy (konserwatyści) i centrolewicowy (liberałowie). Podczas wyborów parlamentarnych i prezydenckich w latach 90. XX wieku do obozu centrolewicowego należały partia "Sojusz Lewicy Demokratycznej" ("SLD"), "Polska Partia Socjalistyczna" ("PPS"), "Polskie Stronnictwo Ludowe" ("PSL") i "Unia Pracy" ("UP"). Natomiast centroprawica utworzyła koalicję "Akcja Wyborcza Solidarność" ("AWS") na bazie której powstały nowe partie polityczne "Prawo i Sprawiedliwość" ("PiS") i "Liga Polskich Rodzin" ("LPR") wspierane przez Kościół katolicki.

W wyborach parlamentarnych w 2001 Kościół katolicki znacząco wpłynął na pozycję elektoratu, ciesząc się popularnością wśród ludności Radia Maryja, które agitowało o poparcie partii "Prawo i Sprawiedliwość" oraz "Ligi Polskich Rodzin". W XXI w. Najpopularniejszymi partiami wśród polskich wyborców były "Platforma Obywatelska" ("PO"), "Prawo i Sprawiedliwość" ("PiS"), "Sojusz Lewicy Demokratycznej" ("SLD") i "Polskie Stronnictwo Ludowe" ("PSL").

Stosunek partii politycznych Rzeczypospolitej Polskiej do religii i instytucji Kościoła Katolickiego znajduje odzwierciedlenie w postawach ideowych i programach, które deklarują poglądy na podstawowe wartości kultury politycznej społeczeństwa w celu ich wprowadzenia poprzez opanowanie władzy politycznej i sprawowanie kierownictwa państwa w kraju. Deklaracje socjaldemokratycznych partii politycznych centrolewicy zwracają uwagę na potrzebę poszanowania wolności słowa, sumienia i religii, a także wysuwają żądania dotyczące praw mniejszości w sferze religijnej. W tym kontekście socjaldemokraci opowiadali się za oddzieleniem Kościoła od państwa i zachowaniem zasady neutralności wobec przekonań religijnych obywateli jako podstawy w państwie świeckim [6]. Szczególną uwagę zwrócono na świecki charakter edukacji publicznej, ponieważ obecność religii w szkołach doprowadziłaby do nacisków ideologicznych i prześladowań mniejszości: "Żadna doktryna religijna, filozoficzna lub ideologiczna nie powinna być uznawana za powszechną ani rozpowszechniana przez instytucje publiczne lub na koszt państwa" [7, s. 161]. Zamiast tego zaproponowano zapewnienie zasady dobrowolności wyboru dyscyplin w celu zapewnienia wiedzy religijnej na temat obecności alternatywnych przedmiotów kierunku moralnego i etycznego-religioznawstwa i podstaw etyki [6].

Stosunki państwowe z Kościołem katolickim i innymi organizacjami religijnymi powinny podlegać prawu krajowemu w formie jednego aktu. Konkordat, który został podpisany w 1993 r. między Warszawą a Watykanem w celu uregulowania stosunków między państwem a Kościołem Katolickim spotkał się z silnym sprzeciwem lewicy w Polsce. Porozumienie weszło w życie w 1998 r. kiedy polski parlament zgodził się na jego ratyfikację. Zgodnie z umową Kościół może sprawować posługę duszpasterską w więzieniach i szpitalach; w szkołach i przedszkolach wprowadzono edukację religijną; kwestie finansowe między państwem a Kościołem są regulowane przez specjalny komitet kościoła i rządu. Aby zapewnić konstytucyjne prawo do równouprawnienia organizacji

religijnych i prawo rodziców do zapewnienia dzieciom moralnej i religijnej edukacji i nauczania zgodnie z ich przekonaniami, Rząd Polski zezwolił organizacjom religijnym na prowadzenie nauczania religii w szkole, jeśli w klasie są uczniowie, którzy ją praktykują. W przypadku odmowy rodziców, aby jej dziecko studiowało przedmiot religioznawczy, mogła wybrać jedną z trzech dodatkowych dyscyplin, które będzie studiować i zdać z niej egzamin [8, s. 74].

Polityka religijna władz państwowych Rzeczypospolitej Polskiej została potępiona przez partie socjaldemokratyczne kierunku centrolewicowego z powodu naruszenia konstytucyjnej zasady autonomii i niezależności państwa i Kościoła. W szczególności przedstawiciele partii politycznych zwracali uwagę na przymusowy charakter udziału szkoły publicznej w nauczaniu i wychowaniu religijnym. Zwrócono uwagę na obecność obowiązkowych dyscyplin religijnych, które pielęgnują religijność dzieci i przyciągają je do kościoła. Za niedopuszczalne uznano utrwalenie w świadectwach szkolnych przynależności uczniów do określonego wyznania religijnego [9]. W ramach swoich uprawnień parlamentarnych posłowie centrolewicy w 2006 r. złożyli do Trybunału Konstytucyjnego wnioski o sprawdzenie zgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej ustaw, które przewidują dotację z budżetu państwa katolickich wydziałów teologicznych w Warszawie i Wrocławiu oraz Kolegium filozoficznego Ignatianum w Krakowie. Dwukrotnie przed Trybunałem Konstytucyjnym zaskarżano przepisy ustaw budżetowych przewidujące utworzenie specjalnych rezerw na budowę kompleksu świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie. W 2007 r. zakwestionowano Rozporządzenie Ministra Edukacji przewidujące włączenie oceny z przedmiotów religioznawczych do średniej ocen w świadectwie szkolnym. Z inicjatywy posłów lewicy został złożony wniosek do Trybunału Konstytucyjnego o sprawdzenie przez nich konstytucyjności obowiązującego aktu prawnego z dnia 17 maja 1989 r. o stosunkach państwa z Kościołem katolickim w Rzeczypospolitej Polskiej [9].

Partie polityczne o liberalnym kierunku w stosunku do Kościoła katolickiego i jego roli w państwie stosują podejście neoliberalne, które jest zgodne z zasadą oddzielenia państwa od kościoła i równouprawnienia organizacji religijnych w procesach tworzenia państwa [10]. Rozdział Kościoła i państwa nie wiąże się jednak z zaprzeczeniem wartości chrześcijańskich ani próbą osłabienia instytucji kościelnych w codziennym życiu społeczeństwa. Liberalne partie polityczne propagują wartości chrześcijańskie jako podstawowe postulaty funkcjonowania państwa, ale bez ingerencji Kościoła katolickiego w procesy polityczne [10]. Polityczne poparcie Kościoła wyrazili przedstawiciele Polskiego Stronnictwa Ludowego, którzy chwalili kluczową rolę instytucji religijnej w rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej. W szczególności podczas debaty wyborczej w 2015 r. P. Zgorzelski zauważył, że politycy deklarujący swoją przynależność religijną powinni w dyskursie publicznym brać pod uwagę głos Kościoła. Polskie Stronnictwo Ludowe jest jedną z nielicznych sił politycznych Rzeczypospolitej Polskiej, która w swoich dokumentach programowych nie popiera rozdziału Kościoła od państwa i opowiada się za utworzeniem otwartego społeczeństwa obywatelskiego, w którym instytucje polityczne i religijne służą interesowi człowieka [11].

Polityka religijna partii politycznej "Platformy Obywatelskiej" ("PO") jest połączeniem idei konserwatywnego liberalizmu i chrześcijańskiej demokracji. Program partii z jednej strony potępiał politykę państwa w sferze religijnej, a z drugiej deklarował potrzebę przestrzegania norm konstytucyjnych w stosunkach państwo – kościelnych. W odniesieniu do Kościoła Katolickiego "Platforma Obywatelska" zajmuje krytycznie bezstronne i niezaangane stanowisko, które odpowiadało na prośby społeczeństwa bez względu na przynależność wyznaniową lub jej brak. Program wyborczy "Platformy Obywatelskiej" 2015 r. zawierał odrębny przepis poświęcony stosunkom państwo-kościelnym. Głównym hasłem partii politycznej był "nowy etap w stosunkach państwo-Kościół", który jest zgodny z zasadą równości wszystkich organizacji religijnych w Rzeczypospolitej Polskiej. Jednocześnie lider "Platformy Obywatelskiej" D. Tusk ogłosił spadek zaufania społeczeństwa do Kościoła katolickiego i potępił go za nadmierną ingerencję w procesy polityczne kraju [12].

Spadek autorytetu kościoła wynika z masowych protestów w kraju w związku z decyzją Trybunału Konstytucyjnego o ograniczeniu prawa do legalnej aborcji. Kościół katolicki, który sprzeciwiał się aborcji, wypowiedział się w tej sprawie z aprobatą, wywołał protesty przeciwko Kościołowi.

Demonstranci pikietowali kościoły w wielu miastach Polski i malowali świątynie. Kościół katolicki oficjalnie zaapelował do demonstrantów, aby zaprzestali krzywdzenia kościoła i szanowali poglądy innych, ponieważ nie angażują się w politykę ani nie podejmują decyzji o aborcji. W obronie Kościoła wystąpił lider rządzącej partii "Prawo i Sprawiedliwość" J. Kaczyński podkreślając szczególny status Kościoła katolickiego w procesach Rzeczypospolitej Polskiej, dlatego próby zniszczenia i niesłusznego oskarżenia Kościoła są zdaniem polityka niebezpieczne dla życia publicznego [13]. Polska opozycja stwierdziła jednak, że takimi wypowiedziami urzędnik i przywódca obozu przeciwnego prowokuje do zaostrzenia napięć w społeczeństwie.

Narracja hierarchów o nieingerencji kościoła w procesy polityczne kraju w warunkach poparcia rządzącej Zjednoczonej Prawicy, sprowokowała część polskiego społeczeństwa do radykalizacji sytuacji i pogłębienia kryzysu. Zwracamy uwagę, że głównym elektoratem partii "Prawo i sprawiedliwość" są katolicy, dlatego J. Kaczyński stara się utrzymywać przyjazne stosunki z Kościołem. Natomiast Kościół katolicki ma duży wpływ na wyborcę dzięki katolickim mediom masowym, których właścicielem jest proroządowy ksiądz katolicki o konserwatywnych preferencjach politycznych T. Rydzyk. Dlatego dla części polskiego społeczeństwa o poglądach liberalnych bliskie kontakty kościoła z politykami przeciwnego obozu są nie do przyjęcia.

Poważny cios dla wizerunku kościoła zrobiły dziennikarskie śledztwa w ostatnich latach przypadków pedofilii. Największym problemem w społeczeństwie jest brak reakcji na te przypadki hierarchów kościelnych. Próba uniknięcia rozgłosu i niechęć do rozwiązania problemu jest negatywnie postrzegana przez dużą część społeczeństwa. Zaufanie społeczeństwa polskiego do kościoła spada również z powodu konfliktu wartości, gdy tradycje przeciwstawiają się współczesnemu poziomowi otwartości na świat. Konserwatywne modele światopoglądu i życia nie są wspierane przez nowe pokolenia, które urodziły się w niepodległej Polsce i mają coraz bardziej aktywną postawę życiową, wykazując tendencję do europejskiej otwartości i dynamizmu [14, s. 244]. Władze Kościoła katolickiego zdają sobie sprawę z problemu i dziś zaczynają przyznawać się do swoich błędów, demonstrując gotowość do publicznego dyskursu. Jednak takie kroki nie rozwiązują problemu sekularyzacji społeczeństwa, a jedynie spowalniają ten proces, który ma charakter globalny.

Wybory parlamentarne i prezydenckie wyraźnie pokazały przynależność wyznaniową ukraińskiego politykum i stanowiska polityczne ukraińskich kościołów. W zachowaniach wyborczych elektorat stopniowo staje się coraz bardziej zależny nie od programów politycznych czy platform, ale od przynależności wyborców do dużych grup społecznych, przede wszystkim wyznań [4, s. 3]. Większość partii politycznych wybiera tradycyjny schemat zachowań wyborczych z naciskiem na współpracę tylko z jedną organizacją religijną postulując tezy "konieczności zjednoczenia ukraińskiego prawosławia w jeden autokefaliczny Kościół prawosławny lub przyznania specjalnego statusu jedynej "kanonicznej" UKP PM" [15, s. 130]. Takie podejście ma charakter manipulacyjny i odpowiada na prośby zorientowanej na wyznanie części elektoratu.

Tak więc sytuacja religijna na Ukrainie w pewnym stopniu odzwierciedla społeczno-polityczną. W takich warunkach kościoły i partie polityczne otwarcie współpracują ze sobą i przyciągają wzajemne wsparcie. W szczególności UKP PK koncentruje się na wsparciu partii narodowo-demokratycznych – Ludowego Ruchu Ukrainy, Ukraińskiej partii republikańskiej, Republikańskiej Partii chrześcijańskiej, Ukraińskiego zgromadzenia narodowego. Deputowani ludowi, którzy wchodzi do Najwyższej Rady Cerkiewnej UKP PK, utworzyli w Radzie Najwyższej Ukrainy stowarzyszenie "w obronie ukraińskiego prawosławia".

Podobny trend we współpracy między partiami politycznymi a Kościołem obserwuje się w UKP. Wiadomo, że w Radzie Najwyższej Ukrainy istniało Stowarzyszenie poselskie "na rzecz kanonicznych kościołów tradycyjnych", które wyrażało interesy UKP. W skład tego stowarzyszenia wchodził przedstawiciel Socjalistycznej i Komunistycznej Partii Ukrainy. W programach wyborczych tych partii wyrażono poparcie dla idei zjednoczenia prawosławia na Ukrainie na zasadach UKP. W wyborach parlamentarnych w 1998 r. kilku biskupów UKP znalazło się na liście

wyborczej regionalnej Partii regionalnego odrodzenia Ukrainy. Głównymi wymogami religijnymi było stworzenie takich warunków Kościoła, które pozwolą przywrócić duchowość kraju.

Podczas wyborów parlamentarnych w 2002 r. nie tylko partie i bloki, ale także kandydaci z okręgów większościowych, wykorzystywali organizacje religijne jako dodatkowe źródło przyciągania głosów powszechnych. W szczególności Blok Julii Tymoszenko opowiadał się za wprowadzeniem dobrowolnej edukacji duchowej do szkół. Blok "Za jedyną Ukrainą" obiecał tolerancyjny stosunek do różnych przekonań światopoglądowych i religijnych. Socjaldemokratyczna Partia Ukrainy (zjednoczona) zadeklarowała promowanie harmonizacji stosunków międzyetnicznych i międzywyznaniowych oraz rozwijanie niezależności religijnej. Natomiast Komunistyczna Partia Ukrainy potępiając ekstremizm religijny opowiadała się jednocześnie za prawem zaspokajania potrzeb religijnych wiernych. Jednocześnie komuniści w dużej mierze zbliżyli się do UKP potępiając działalność niekanonicznych kościołów walczących z tradycyjnym prawosławiem [16].

Kwestia tematyki Autokefalicznej była poruszana w agitacji wyborczej Partii Chłopskiej, która otwarcie opowiadała się za poparciem UKP. Podobne stanowisko miał "Blok rosyjski", który podczas kampanii oskarżył Państwo o stronniczość wobec kanonicznej UKP i wyraził potrzebę obrony tradycyjnego Prawosławia. Natomiast blok wyborczy "Ludowy Ruch Ukrainy" opowiedział się za tymi cerkwiami prawosławnymi, które dążą w warunkach politycznej niezależności Ukrainy do stworzenia Zjednoczonego Ukraińskiego Kościoła autokefalicznego.

Podczas wyborów prezydenckich w 2004 r. siły polityczne podzieliły się na tych, którzy poparli kandydata władzy W. Janukowycza lub lidera opozycji W. Juszczenkę. Podobny obraz rozwinął się w środowisku religijnym, świadcząc o procesie upolitycznienia kościoła na Ukrainie. UKP otwarcie poparł W. Janukowycza, a nawet metropolita Włodzimierz pobłogosławił jego udział w kampanii wyborczej, zauważając, że jest godnym człowiekiem, aby przewodzić państwu ukraińskiemu. Takie posunięcie pozwoliło hierarchom i UKP na kampanię na rzecz kandydata na prezydenta Ukrainy W. Janukowycza.

Większość organizacji religijnych poparła kandydata na prezydenta W. Juszczenkę. Stanowisko UKP PK było uwarunkowane normami lidera opozycji w sprawie budowy na Ukrainie Zjednoczonego autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Zauważ, że członkowie Rady przedstawiciele Kościołów chrześcijańskich Ukrainy nie angażowali się w agitację propagandową na poparcie żadnego z kandydatów i nie błogosławili na stanowisko głowy państwa. Swoje wysiłki skierowali na prowadzenie modlitw o uczciwość wyścigu prezydenckiego.

Po zwycięstwie w wyborach prezydenckich W. Juszczenki, on odbył oficjalną podróż do Rosji, gdzie spotkał się z prezydentem Rosji W. Putinem i patriarchą RKP Aleksym II. Ten ostatni pogratulował W. Juszczence zwycięstwa w wyborach prezydenckich, wyraził szacunek dla wyboru narodu ukraińskiego i wyraził nadzieję na intensyfikację stosunków między krajami tradycji słowiańskiej [17].

W wyborach parlamentarnych i lokalnych w 2006 r. prezydent W. Juszczenko zakazał organizacjom religijnym agitowania na rzecz partii politycznych, ponieważ jest to sprzeczne z normami ukraińskiego ustawodawstwa i wewnętrznymi zasadami kościelnymi. Synod UKP PK postanowił nie ingerować w kampanię wyborczą do Rady Najwyższej Ukrainy i zakazał prowadzenia w świątyniach agitacji politycznej w celu zachowania pokoju i zgody. Swoje stanowisko w wyborach przedstawił Sobór biskupi UAKP, który pozwolił duchowieństwu wziąć udział w wyborach do rad lokalnych, ale tylko świeccy mogą kandydować do Rady Najwyższej Ukrainy. Podczas spotkania W. Juszczenko z członkami Ogólnoukraińskiej Rady Kościołów i organizacji religijnych 3 marca 2006 r. podpisano wspólną deklarację o niedopuszczalności upolitycznienia religii.

Pomimo deklaracji kościołów udział organizacji religijnych w wyborach parlamentarnych w 2006 r. był oczywisty. Przedstawiciele prawosławnych bractw Donbasu zorganizowali zjazd i przyjęli "Deklarację Ługańską", która przewidywała utworzenie Południowo-Wschodniego podmiotu Federacji na terytorium ługańskiego obszaru, Donbasie, Krymie i Noworosji.

W okresie wyborczym odbył się proces tworzenia koalicji prawosławnej w ramach Postępowo-Socjalistycznej Partii N. Witrenko i Związku prawosławnych obywateli Ukrainy. Głównym celem

такої коаліції була próba zmobilizowania wiernych prawosławnych do walki z "wrogami prawosławia kanonicznego", przeciwko oddzieleniu UKP MP od RKP [18]. Inną organizacją społeczną, która zadeklarowała przynależność prawosławną był Związek bractw prawosławnych Ukrainy (SBPU), który wspierał Komunistyczną Partię Ukrainy poprzez proponowane miejsca na listach wyborczych do RNU i rad lokalnych.

Prezydencka kampania wyborcza 2010 r., odbyła się bez znaczącego udziału organizacji religijnych. Mimo że kandydat na prezydenta Ukrainy W. Janukowycz odwiedził dużą liczbę świątyń i klasztorów UKP z ostrożnością w publicznym dyskursie wyraził poparcie dla lidera Partii Regionów. Natomiast kampania wyborcza J. Tymoszenko miała na celu zdobycie poparcia ze strony wiernych różnych organizacji religijnych. Spotykała się z hierarchami wszystkich ukraińskich cerkwi prawosławnych i przedstawicielami patriarchatu Konstantynopola. Jednak wybory samorządowe w 2010 roku pokazali zupełnie inną sytuację. Różne partie polityczne umieściły na swoich listach lokalne duchowieństwo. Największą liczbę duchownych sprowadzono ze strony UKP i UKP PK. Jednocześnie hierarchowie UKP brali udział w wyborach na regionalnych listach Partii Regionów, a duchowieństwo UKP PK – "Batkiwszczyna" i "Swoboda".

Podczas Majdanu w 2014 r. UKP PK postanowiła podczas nabożeństwa nie upamiętniać obecnej władzy, ale odmawiać modlitwy za Ukrainę i jej naród. Pomimo nacisków ze strony władzy Kościół w wydarzeniach okazał się potężną i holistyczną instytucją społeczeństwa obywatelskiego, zdolną do obrony interesów obywateli przed samowolą władzy.

Kampania prezydencka 2019 r. P. Poroszenki została oparta na osiągnięciu wynikające z uzyskania tomosa i założenia Zjednoczonego autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Natomiast szef KPU Epifaniusz swoją obecność z P. Poroszenkiem tłumaczył jako "nie poparcie dla kandydata na prezydenta, ale pewną wdzięczność dla człowieka, który zrobił tyle, aby tomos się odbył. W pewien sposób podróże można postrzegać również jako PR ze strony państwa, ale uważam je właśnie za podziękowanie prezydentowi, który włożył tyle wysiłku w to, abyśmy osiągnęli cel" [19]. Jednocześnie zaznaczył, że Kościół Prawosławny Ukrainy nie weźmie udziału w tej tomos-turze, gdy głowa państwa P. Poroszenko zarejestruje się jako kandydat na prezydenta.

Wnioski i perspektywy dalszych badań. Analiza porównawcza programów partii politycznych Ukrainy i Rzeczypospolitej Polskiej dotyczących realizacji prawa do wolności światopoglądu i wyznania wykazała, że polityka religijna jest elementem sfery publicznej do lobbowania i ochrony własnych interesów. Wzajemne oddziaływanie tożsamości religijnej i politycznej pozwala zidentyfikować narzędzia polityki religijnej, które zwiększają poziom zaufania obywateli: religia, podobnie jak polityka, koncentruje się na społeczności, a nie na konkretnym podmiocie; komunikacja jako środek komunikacji nie tylko z zwolennikami, ale także ze społeczeństwem jako całością; wykorzystanie autorytetu władzy jako nośnika tradycji narodowych i następcy dziedzictwa kulturowego i historycznego. W warunkach tradycyjnej religijności społeczeństwa ukraińskiego i polskiego, partie polityczne często wykorzystują organizacje religijne do zdobywania sympatii ludzi, zwłaszcza podczas firm wyborczych.

Список використаних джерел та літератури

1. Бевз Т. Інституціоналізація політичних партій як процес. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2011. № 3 (53). С. 31–45.
2. Іщук О. В. Роль політичної та духовної еліти у відродженні українського автокефального руху. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичне релігієзнавство. 2015. Вип. 12. С. 78–87.
3. Гордійчук О. Вплив сучасних глобалізаційних процесів на ментальність: польський досвід. Українська полоністика. 2021. Вип. 19. С. 91–100.
4. Булига І. І. Релігія і політика: практика взаємодії у сучасній Україні. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2012. Вип. 66. С. 3–6.
5. Роль релігійного чинника в політичному процесі в Україні. Режим доступу: https://risu.ua/rol-religijnogo-chinnika-v-politichnomu-procesi-v-ukrajini_n17417 (дата звернення: 13.09.2022).
6. Deklaracja programowa SdPL. Режим доступу: <http://www.sdpl.pl/index.php/ida/116/> (дата звернення: 13.09.2022).

7. Kowalczyk K. Stanowiska polskich partii politycznych wobec religii i Kościoła Propozycja typologii. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*. 2015. T. 15. S. 156–189.
8. Самойленко О. А. Релігійні освіта і виховання в системі світської освіти: проблема взаємодії. Українська полоністика. Історико-філософські дослідження. 2009. Вип. 6. С. 71–76.
9. Borecki P. SDRP i SLD wobec religii i Kościoła. Режим доступу: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,6451> (дата звернення: 13.09.2022).
10. Karnowska D. W kierunku liberalizmu? Recepcja idei liberalnych w Polsce w warunkach transformacji ustrojowej. Режим доступу: <https://wuwr.pl/wrsp/article/view/5983/5661> (дата звернення: 13.09.2022).
11. Polskie Stronnictwo Ludowe. Propozycje i działania ludowców Źródło. Режим доступу: <https://ideologia.pl/program-i-dzialania-partii-psl/> (дата звернення: 13.09.2022).
12. Polska Przyszłości. Program Platformy Obywatelskiej RP. Режим доступу: <https://mamprawowiedzies.pl/file/22970> (дата звернення: 14.09.2022).
13. Zdrowie. Praca. Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości. Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/program_pis_2014.pdf (дата звернення: 13.09.2022).
14. Marianski J. Kryzys moralny czy transformacja wartości. Imponderabilia wielkiej zmiany: mentalność, wartości i więzi społeczne czasów transformacji. 1999. S. 243–264.
15. Яцишин У. Роль церкви і духовенства у виборчому процесі України. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр.. 2008. Вип. 23. С. 128–133.
16. Ткачук О. Безбожний «канон» сергіянства. Режим доступу: http://nashavira.ukrlife.org/07_2003.html (дата звернення: 13.09.2022).
17. Компроміси з Патріархом. Режим доступу: <https://umoloda.kyiv.ua/number/1111/116/39696> (дата звернення: 13.09.2022).
18. Православний Комінтерн. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Publication/2791> (дата звернення: 13.09.2022).
19. Епіфаній: «Коли Порошенко зареєструється кандидатом, наша участь у томос-турі припиниться». Режим доступу: https://lb.ua/news/2019/01/31/418515_epifaniy_kogda_poroshenko.html (дата звернення: 13.09.2022).

References (translated & transliterated)

1. Bevz, T. (2011). Instytucjonalizatsiia politychnykh partii yak protses [Institutionalization of political parties as a process]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 3 (53), 31–45 [in Ukrainian].
2. Ishchuk, O. V. (2015). Rol politychnoi ta dukhovnoi elity u vidrozhenni ukraïnskoho avtokefalnoho rukhu [The role of the political and spiritual elite in the revival of the Ukrainian autocephalous movement]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia: Istorychne relihiieznavstvo*, 12, 78–87 [in Ukrainian].
3. Hordiichuk, O. (2021). Vplyv suchasnykh hlobalizatsiinykh protsesiv na mentalnist: polskyi dosvid [Impact of modern globalization processes on mentality: Polish experience]. *Ukrainska polonistyka*, 19, 91–100 [in Ukrainian].
4. Bulyha, I. I. (2012). Relihiia i polityka: praktyka vzaïemodii u suchasniï Ukraini [Religion and politics: the practice of interaction in modern Ukraine]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 66, 3–6 [in Ukrainian].
5. Rol relihiinoho chynnyka v politychnomu protsesi v Ukraini [The role of the religious factor in the political process in Ukraine]. Retrieved from: https://risu.ua/rol-religiynogo-chinnika-v-politichnomu-procesi-v-ukrajini_n17417 [in Ukrainian].
6. Deklaracja programowa SdPL [SdPL program declaration]. Retrieved from: <http://www.sdpl.pl/index.php/ida/116/> [in Polish].
7. Kowalczyk, K. (2015). Stanowiska polskich partii politycznych wobec religii i Kościoła Propozycja typologii [The positions of Polish political parties towards religion and the Church. Suggested typology]. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, 15, 156–189 [in Polish].
8. Polskie Stronnictwo Ludowe. Propozycje i działania ludowców Źródło [Polish People's Party. Proposals and actions of the People's Party Source]. Retrieved from: <https://ideologia.pl/program-i-dzialania-partii-psl/> [in Polish].
9. Borecki, P. SDRP i SLD wobec religii i Kościoła [SDRP and SLD against religion and the Church]. Retrieved from: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,6451> [in Polish].

10. Karnowska, D. W kierunku liberalizmu? Recepja idei liberalnych w Polsce w warunkach transformacji ustrojowej [Towards liberalism? Reception of liberal ideas in Poland in the conditions of systemic transformation]. Retrieved from: <https://wuwr.pl/wrsp/article/view/5983/5661> [in Polish].
11. Polskie Stronnictwo Ludowe. Propozycje i działania ludowców Źródło [Polish People's Party. Proposals and actions of the People's Party Source] Retrieved from: <https://ideologia.pl/program-i-dzialania-partii-psl/> [in Polish].
12. Polska Przyszłości. Program Platformy Obywatelskiej RP [Poland of the Future. Program of the Civic Platform of the Republic of Poland]. Retrieved from: <https://mamprawowiedziec.pl/file/22970> [in Polish].
13. Zdrowie. Praca. Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości [Health. Work. Family. Law and Justice program]. Retrieved from: file:///C:/Users/user/Downloads/program_pis_2014.pdf [in Polish].
14. Marianski, J. (1999). Kryzys moralny czy transformacja wartości [Moral crisis or transformation of values]. *Imponderabilia wielkiej zmiany: mentalność, wartości i więzi społeczne czasów transformacji*, 243–264 [in Polish].
15. Iatsyshyn, U. (2008) Rol tserkvy i dukhovenstva u vyborchomu protsesi Ukrainy [The role of the church and clergy in the election process of Ukraine]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku: Zb. nauk. pr.*, 23, 128–133 [in Ukrainian].
16. Tkachuk, O. Bezbozhnyi "kanon" serhianstva [Godless "canon" of Sergism]. Retrieved from: http://nashavira.ukrlife.org/07_2003.html [in Ukrainian].
17. Kompromisy z Patriarkhom [Compromises with the Patriarch]. Retrieved from: <https://umoloda.kyiv.ua/number/1111/116/39696> [in Ukrainian].
18. Pravoslavnyi Komintern [Orthodox Comintern]. Retrieved from: <https://tyzhden.ua/Publication/2791> [in Ukrainian].
19. Epifanii: "Koly Poroshenko zareiestruietsia kandydatom, nasha uchast u tomos-turi prypynytsia" [Epiphany: "When Poroshenko registers as a candidate, our participation in the tomos tour will stop"]. Retrieved from: https://lb.ua/news/2019/01/31/418515_epifaniy_kogda_poroshenko.html [in Ukrainian].

Статтю отримано 21.09.2022 року
Прийнято до друку 27.10.2022 року